

Perestrojka in problem strankarskega pluralizma*

● *Eno od ključnih vprašanj politične reforme je vprašanje o vodilni vlogi partije v družbi, o potencialih enopartijskega sistema. Če zelo strnemo vse to, o čemer se pri nas razpravlja o tej zadevi, se lahko usmerimo k dvema vprašanjem: 1. Ali je mnogostrankarstvo vedno pogoj za demokratično družbo? 2. Če ni, ali je dejansko demokracija možna v enopartijskem sistemu?*

● Preden odgovorimo na ta vprašanja, si najprej razjasnimo, kaj je sploh politična stranka. Obstaja, po mojem, vsaj četvero tipov strank. Prvi – stranka kot politična avantgarda (leninska koncepcija). Drugi – stranka, katere namen je predvsem sodelovati v volilni kampanji. Take stranke so v ZDA. Njihova glavna naloga je organizacija kandidacijskega postopka v predvolilni kampanji (zbiranje finančnih sredstev, agitacija in dr.). Funkcionirajo kot stranke v glavnem v času volitev, ker pa so volitve v različne organe praktično vsako leto, delujejo skoraj neprenehoma. Stalnega članstva v njih ni. Američan ne pravi: »Sem član demokratske stranke«, pač pa: »Glasujem za demokrate«.

Tretji tip je »parlamentarna« stranka, ki je značilna za evropske dežele – Veliko Britanijo, Francijo in dr. Ta tip opravlja dve osnovni funkciji: pripravlja volitve in kontrolira parlament. Od parlamentarne večine je odvisna kandidatura predsednika vlade in sestava vlade.

Nazadnje, četrti tip je »stranka – skupnost« ali »stranka – klub«, množična stranka, ki združuje ljudi ne samo po pripadnosti h kaki politični usmeritvi, ampak tudi po splošnejših usmeritvah, interesih in splošnih kulturnih vprašanjih z željo, da bi se družili in obravnavali aktualne probleme (samo po sebi je razumljivo, da tudi oni sodelujejo pri volitvah).

In končno v vseh deželah z večstrankarskim sistemom igrajo stranke pomembno vlogo kot legalna opozicija in kot realna alternativa vladajoči stranki.

Če pride na oblast stranka-avantgarda, postane administracija in nomenklatura. In kadar slišim pozive k ustanovitvi druge, tretje itd. stranke v SZ, se vprašam: katera je pravzaprav primerna? Če pomislim na četrti tip, ta se je pravzaprav pri vas dejansko že izoblikoval z diskusijskimi klubi, »ljudskimi frontami« in drugimi samostojnimi družbenimi oblikami, ki opravljajo funkcije takega tipa stranke. Ko bodo postale zvezne, bodo postavile svoje kandidate za poslance v Sovjete. Če si predstavljam tretji tip, »parlamentarno« stranko, pri vas zdaj še ni pravega parlamenta. Ostane drugi tip – »stranka za volitve«. Žal je edina korist od mnogostrankarskega sistema organizacija volitev in podpora raznim kandidatom. Toda v vaših sedanjih razmerah bodo volilno kampanjo vseeno nadzirali komunisti. V rokah vladajoče partije so finance, promet, tiskarne, prostori za sestanke itd.

Jaz bi zastavil vprašanje nekoliko drugače, nenavadno: to, kar ima zdaj pri vas

* Odlomek iz intervjuja s Stevenom Cohenom, znanim ameriškim zgodovinarjem in sovetologom, profesorjem na univerzi Princeton v ZDA o perestrojki – ob izidu njegove knjige v Sovjetski zvezi z naslovom: Buharin, Politična biografija 1888–1938, Progress, Moskva 1989 (pred leti je bila prevedena tudi v srbohrvaščino). Intervju je bil objavljen v *Kommunistu* (Moskva) 7/89. Odlomek je naslovil prevajalec. – *Op. prev.*

svoje mesto, lahko imenujemo »mногоstrankarska situacija v razmerah enostrankarskega sistema«. Na kaj mislim? Prvi, splošni razmislek: pluralizem je samo takrat realen, ko se v družbi legalno izražajo interesi različnih družbenih skupin. Le-te so v SZ doslej delovale podtalno. Zdaj nastopajo odkrito s svojimi mnenji klubi, kot »ljudske fronte« itd.

Prav zaradi tega govorim o prisotnosti mnogostrankarske politike brez mnogostrankarskega sistema. Ali je to zadovoljivo, ne vem in nočem o tem razpravljati. To je vaša notranja zadeva.

Gre pa še za drugi premislek. Na primer uredniki časopisov, ki zavzemajo različna stališča do družbenih vprašanj, N. Andrejeva in njeni nasprotniki, so vsi člani ene in iste komunistične partije.

Sedaj raziskujem ne tako oddaljen zgodovinski čas, lahko bi se reklo, da proučujem »perestrojko do perestrojke«. Mnogi na Zahodu govorijo, da je Hruščev doživel poraz. Jaz ne mislim tako. Ne sme se v politični dejavnosti soditi po tem, kako je zapustil svoj položaj, pomembno je, kaj je uspel narediti. Hruščev pa je uspel v mnogočem: prenehalo je nasilje, osvobojeni so bili milijoni ljudi, izpopolnil se je sistem pokojninskega zavarovanja, uvedene so bile reforme v kmetijstvu. In glavno je to, da se je v KP SZ izoblikovalo antistalinistično jedro. Ustanovitveni kongres te »partije v partiji« je postal 20. kongres. Zdajšnji voditelji so »otroci« 20. kongresa.

Pod Hruščevom so se v strukturi partije izoblikovala tri jedra: antistalinistično (zdajšnji voditelji so njegovi predstavniki); konservativno (obstajalo je, ko je vladal Brežnjev); stalinistično (odstranjeno z oblasti). Med temi skupinami se je bil boj, ki traja še danes. Vprašali ste me, če je možna prava demokracija v enostrankarskem sistemu. Vse je možno. Toda očitno bo morala partija takrat z radikalno reformo preoblikovati svoje notranje življenje, da bi dosegla demokracijo predvsem znotraj partije.

Če že govorimo o »enostrankarski demokraciji«, je treba spet razjasniti, o kateri stranki teče beseda.

Lahko govorimo o »stranki za volitve«. Tedaj je najpomembneje zagotoviti glasovanje največjega števila ljudi in »vleči« kandidate na kandidacijske shode. Tako se dela v ZDA. To je eno.

Če govorimo o demokraciji kot taki, to glede na stranko pomeni, da je treba vsem »strankam znotraj stranke«, o katerih sem govoril, dovoliti nastopati odkrito in braniti svoje pozicije. To daje politiki dinamičnost, omogoča najboljše rešitve. Spomnite se razhajanj glede vprašanj o brestlitovskem miru. Lenin je bil za to, da se podpiše mir, Buharin, da se nadaljuje »revolucionarna vojna«, Trocki pa ne za eno ne za drugo. Vsi trije so bili v tovarnah, v partijskih organizacijah in tam vplivali s svojimi različnimi pogledi. Zakaj je zmagal Lenin? Zaradi moči svojih argumentov, samo zato. Za demokracijo znotraj partije je to normalno.

Prav tako, kot so normalne volitve z nekaj kandidati, ki zagovarjajo različne platforme in imajo svoje pristaše itd. Druge poti demokratizacije znotraj KPSZ ne vidim. Mogoče je treba ob tem pregledati resolucijo X. kongresa partije, ki še posebej prepoveduje frakcije.

Najpomembnejša in tudi najtežja je demokratizacija v sami KPSZ. Brez te ne bo mogoče doseči vsega ostalega, kar ste si zamislili. Jaz v nobenem primeru ne bi dajal nasvetov. To je samo moj osebni vtis o situaciji.

Pomemben korak bi bila regularna in čim bolj popolna informacija o plenuh CK, govori bi morali biti objavljeni v časopisih, kot je bilo v 20. letih. Da

ne pozabim, po tej poti je nastala novejša publikacija rezultatov glasovanja ob volitvah ljudskih poslancev, članov KPSZ.

Tudi parlament je začel delati tako, kot je treba, šele takrat, ko so poslanci – komunisti lahko govorili vse, kar se jim je zdelo nujno, po svoji vesti in ne po ukazu od zgoraj.

● *Kako bi se to skladalo s takimi pojmi, kot je demokratični centralizem in partijska disciplina?*

● Pri Leninu je bil član partije predvsem človek s samostojnimi pogledi, ki jih je znal tudi zagovarjati. Za pravo politično stranko se lahko šteje v vašem primeru partija boljševikov do 1917. leta in v 20. letih. Če se je človek zanimal za politiko, je vstopil v partijo. Takrat niso vanjo vstopali zaradi kariere. Res se je sredi 20. let situacija začela spreminjati. Morda je bistvo vprašanja v tem, kaj je kompartija. Politična stranka? Armada? Elita? Če je kljub temu politična stranka, mora biti v njej obvezen pluralizem mnenj.

Partijska disciplina, se razume, je lahko zasnovana na povezovanju strahu in privilegijev. Privilegiji navadno ljudi močneje zaščitijo tam, kjer je deficit blaga in uslug, zato demokracija običajno lažje uspeva v razmerah blaginje, izobilja. Pri vas je ena izmed poti za premagovanje deficita in hkrati razvijanje pluralizma – trg, ki v velikem obsegu lahko postane »odbijač« med državo in družbo.

Kadar sta država in družba enakopravna partnerja v kupoprodajnem razmerju, se ustvari pomemben element demokratičnega političnega mehanizma.

V tem programu so najpomembnejši družbeni pojav zadnjih let kooperative. Kjer so le-te, tam je trg. V enopartijskem sistemu je to zelo važno. Ko govorim o deatizaciji kot bistvu perestrojke, mislim tudi na trg, ki naj zaščiti družbo pred »kapricami« in samovoljo države . . .

V aprilu sem bil v Naberežnih Čelnih. To, kar sem tam videl, je naredilo name globok vtis, zlasti če se upošteva, da je usoda perestrojke, po mojem mnenju, najtesneje povezana z usodo kooperativnega gibanja. Kot je znano, so pred nekaj leti komsomolski aktivisti v mestu ustanovili politični klub »N. J. Buharin«. Zdaj mestni komsomol aktivno podpira kooperante. Poleg tega je bil ustanovitelj kluba V. Pisigin izbran za predsednika medregionalne kooperativne federacije. Mogoče je to dokaz rojstva pravega zveznega kooperativnega gibanja, ki bo naredilo realno perestrojko v ekonomiji.

● *Kot glavni argument v korist mnogostrankarstva se sedaj postavlja teza, da bo druga, tretja itd. stranka pač opravljala za sodobnost nujno vlogo »oponenta« KPSZ, »kontrolorja« njenega delovanja, svojevrstne protiuteži. Kako gledate na to?*

● Če na splošno govorim, je opozicija načelno koristna kot poroštvo proti zlorabi oblasti. Funkcije, ki ste jih našteali, mogoče že začenjajo opravljati »ljudske fronte«, posebno baltske, čeprav jih uradno še ne štejejo kot politične stranke. V raznih regijah vaše velike dežele je pomen množičnih družbenih gibanj različen: nekje že določajo politiko, drugje pa ne grejo dalj od mitingov in splošnih razgovorov. Vprašanje je v tem, kakšne so realne funkcije organizacije. Vzemimo »Memorial«. To je zvezna organizacija. Po zakonu ima pravico postavljati svoje kandidate za poslance. Če bo to uresničila, če bo organizirala mitinge v podporo svojih kandidatov, če bo nalepila plakate, zbrala finančna sredstva – računajte, da je to stranka ali »zarodek« stranke v ameriškem smislu. Obrnimo se zdaj k položaj-

ju parlamenta (po tisti shemi, ki smo si jo začrtali med pogovorom): če bodo imeli v Vrhovnem sovjetu vsi poslanci možnost častno braniti svoje poglede in se na osnovi svojih stališč pri glasovanju združevati – lahko štejemo, da je to funkcija, ki je značilna za »parlamentarno« stranko. Nazadnje vzemimo administracijo, »nomenklaturo«. Če nastane na »nestrankarski« osnovi, kot je to sestav profesionalnih državnih uslužbencev na Zahodu, tedaj mora biti (administracija, »nomenklatura«) pod strogo kontrolo volilnih organov. Pomemben je tudi mehanizem odnosov med strankami in s sovjeti. Kakšen bo, je prezgodaj soditi.

Torej gre za tri pomembnejše elemente v demokratičnem procesu v SZ; demokratizacija znotraj KPSZ; kooperativno gibanje; reforme v kmetijstvu, ki bi razvile trg. To še ni sama demokracija, je pa velik korak k njej.

• *In poslednje, profesor Cohen. Ko govorimo o končnih ciljih perestrojke, uporabljamo danes vse pogosteje izraz »nova podoba socializma«. Kaj menite o tem?*

• Z velikim interesom sledim diskusiji na to temo v vaših časopisih. Kaj pomeni socializem? Za časa Stalina in Brežnjeva so govorili: mi vemo, kaj je to – to je to, kar je zgrajeno pri nas. Zdaj je težko tako reči, publicisti in znanstveniki izražajo različne poglede. Mogoče je najdragocenejše prav iskanje nove, humanejše podobe socializma. Ne sme se pozabiti tudi debat na to temo v 20. letih. Socializem smo si predstavljali in še danes si ga predstavljamo kot »boljšo družbo« in »človeško državo«, kjer bodo vsi iz leta v leto vedno boljše živeli, kjer bo vsako leto več obleke in obutve, jedi in živil, sreče in kulture, več svobode in demokracije itd. No, saj točno tako označujemo tudi mi »dober« kapitalizem: živeti vse boljše in lepše.

Če mislimo resno, ponavljam, je že samo iskanje nove podobe sovjetskega socializma in njegove koncepcije zelo pomembno, kajti družbi in njeni misli ne dovoljuje, da se zaustavi in daje hrano za diskusijo. Nekdo pri vas je ne tako dolgo toga pravilno izjavil: če socializem ne naredi ljudi srečne – zakaj nam je potreben takšen socializem? Mogoče je to najbolj točna opredelitev.

Za zaključek bi rad povedal to, kar sem že napisal v predgovoru k svoji knjigi o N. J. Buharinu, ki je nedavno izšla v SZ. Mislim, da so te reforme, ta politični boj, ki jih vi imenujete perestrojka – najpomembnejši, najbolj dramatični, najodločilnejši dogodek sredi vsega sodobnega dogajanja v svetu. Ne samo za vas, za vse nas. In drugo: diskusije, ki so izhajale pri vas v tisku, se odvijale v predavalnicah, na ulicah, so bile najbolj zanimive politične diskusije, ki sem jih spremljal in jim lahko sledil.

(Pogovor sta vodila: S. Kolesnikov, J. Kudrjavcev)

Prevedla J. B.